

BO E CARLSSON:

Varför kris i svensk ekonomi?

Att problemen i den svenska ekonomin i dagsläget sammanhänger med kostnadsutvecklingen råder det en bred enighet om. I regeringens finansplan i januari i år underströks starkt vikten av att komma till rätta med kostnadsutvecklingen. Förra årets regeringsskris hade också samband med detta. Regeringen föll på sitt förslag om lönestopp i förening med ett strejklöslöshetsförbud.

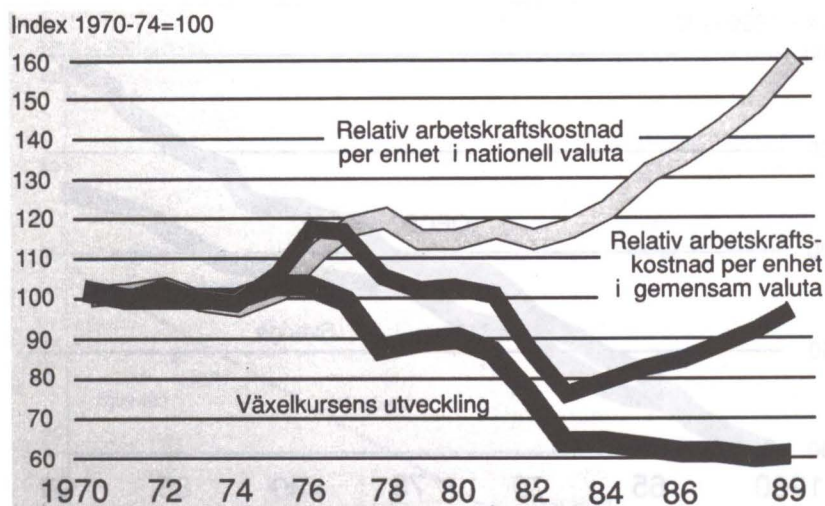
En i förhållande till omvärlden allt för snabb kostnadsutveckling – i förening med en svag produktivtetsutveckling – har lett till att svenskt näringslivs internationella konkurrensförmåga successivt undergrävt. Det kan illustreras som i figur 1. Den visar hur arbetskraftskostnaderna per producerad enhet ökat i Sverige i förhållande till OECD-området. Genom att arbetskraftskostnaderna mäts per producerad enhet inkluderas också skillnader i produktivtetsutvecklingen. Figuren redovisar kostnadsutvecklingen i nationell och enhetlig valuta – dvs exklusive och inklusive effekterna av växelkursförändringar.

I figuren har också växelkursutvecklingen lagts in. Vi ser hur de två stora devalveringarna av den svenska kronan 1981 och 1982 – med 10 resp 16 procent – ledde till en omedelbar och betydande förbättring av den svenska konkurrenskraften mätt som arbetskraftskostnader per producerad enhet i enhetlig valuta. Vi kan också se, att den konkurrensfördel som devalveringarna gav svenskt näringsliv under 1980-talets lopp successivt förbrukats. Figuren låter ana, att Sverige 1991 är tillbaka i ungefär samma kostnadsmissiga läge relativt omvärlden som före devalveringarna. Vi har definitivt en mindre gynnsam kostnadssituation än den, som 1982 motiverade den nytillträdande socialdemokratiska regeringen att genomföra sin 16-procentiga devalvering.

Till följd av kostnadsutvecklingen har de svenska exportpriserna ökat snabbare än konkurrentländerna. Det har lett till att svensk exportindustri förlorat marknadsandelar. Det återspeglas i sin tur i ett växande bytesbalansunderskott. Efter 1986, då den svenska bytesbalansen för-

Civilekonom Bo E Carlsson är knuten till SAF.

Arbetskraftskostnad per producerad enhet 1970–1989

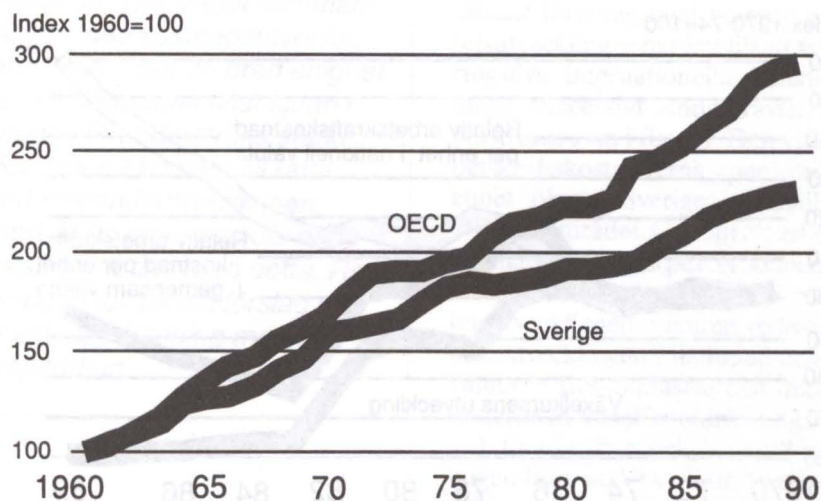
bättrades till följd av sänkta oljepriser, har bytesbalansens underskott vuxit år från år.

Kostnadsutvecklingen har emellertid varit ett kroniskt problem i den svenska ekonomin åtminstone sedan början av 1970-talet. När den borgerliga regeringen tillträdde hösten 1976 befann sig den svenska ekonomin mitt i en akut kostnadskris. Under månaderna före valet flöt omkring en tredjedel av den svenska valutareserven ut ur landet. En rad stora svenska företag hade akuta svårigheter. I det kortsiktiga perspektivet är kostnadsutvecklingen orsaken till dagens "kris" för den svenska ekonomin. I det längre perspektivet måste vi emellertid söka orsaken i de mekanismer, som lett till att kostnadsutvecklingen blivit ett kroniskt svenskt problem.

Låt oss innan vi tar itu med denna frågeställning ta upp en annan. Kan vi inte

återigen hantera vårt kostnadsproblem på samma sätt som 1976/77 och 1981/82 dvs genom att åter en gång devalvera den svenska kronan? Det kan man naturligtvis tänka sig. Den s k Boston-gruppens rapport för något år sedan gav rekommendationer i den riktningen. Däremot kan man inte ännu en gång söka göra trovärdigt, att det är en sista engångsdevalvering. Ännu en svensk devalvering skulle vara den definitiva bekräftelsen på att vi inte förmår hantera vår kostnadsutveckling. Det skulle vara en signal till parterna på arbetsmarknaden, att det inte finns något behov av att hålla tillbaka lönekostnaderna. Detta skulle sannolikt i sig leda till att inflationen accelererade ytterligare. Det skulle cementera Sveriges höga ränteläge och det skulle därigenom verka hämmande på investeringsutvecklingen och på den ekonomiska tillväxten.

BNP i Sverige och OECD 1960–1990

Svag ekonomisk tillväxt

Till Sveriges problem i ett något längre perspektiv hör inte bara kostnadsutvecklingen utan också en i förhållanden till omvärlden svag produktivitetstillväxt och svag ekonomisk tillväxt. Den svenska produktionsutvecklingen relativt genomsnittet inom OECD-området framgår av figur 2. Vi ser att det är sedan någon gång i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet, som den svenska utvecklingen börjar avvika från omvärldens.

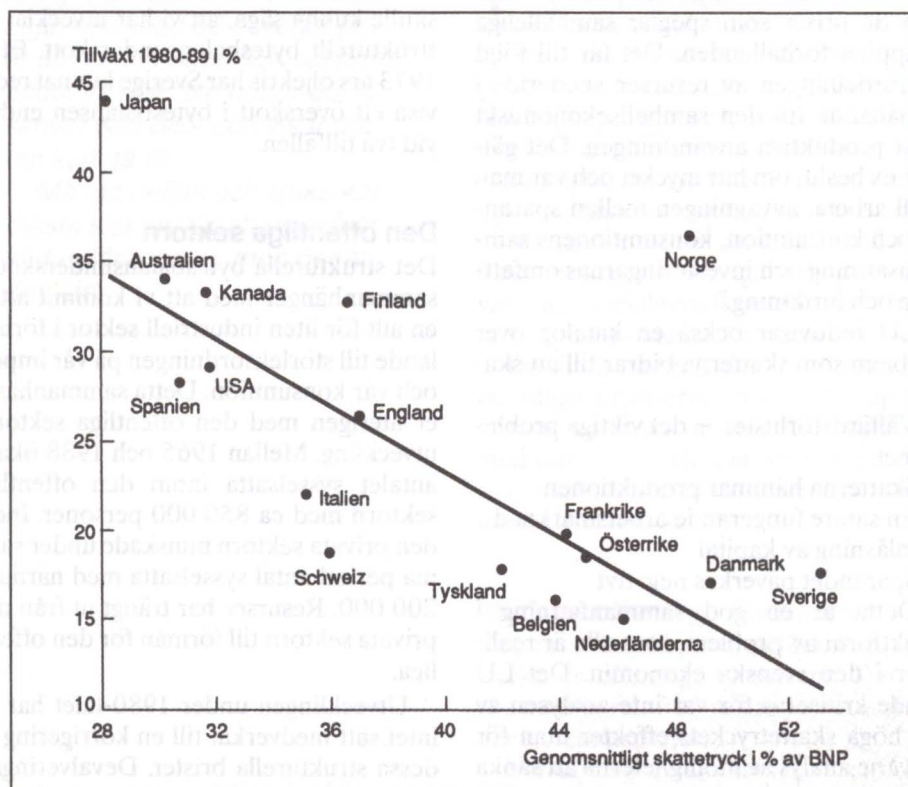
Sverige var i början av 1970-talet ett av världens rikaste länder med en BNP per capita, som nästan ingen annat land nådde upp till. Vi har visserligen fortfarande en relativt hög BNP per capita men vi är långt ifrån unika. Vi hör till de länder inom OECD-området, där medborgarnas reala inkomster efter skatt företett den svagaste utvecklingen under 1980-

talet. En fortsatt devalveringspolitik skulle permanenta denna kräftgång i förhållande till omvärlden. För att finna orsaken till dessa långsiktiga svagheter i förhållande till omvärlden finns det anledning att undersöka, i vilka ytterligare hänseenden den svenska utvecklingen markant avviker från omvärldens. Vi behöver inte söka länge. I ett hänseende är Sverige extremt relativt andra västliga industriländer. Vi har det högsta skattetrycket och den största offentliga sektorn inom OECD-området.

Det höga skattetrycket

Det finns ett alldeles entydigt samband mellan skattetryck och ekonomisk tillväxt. Det illustreras i figur 3. Sambandet blir än mer entydigt om det beaktas att för Norge, som för den aktuella perioden ligger relativt högt i tillväxthänseende trots

BNP-tillväxt och skattetryck 1980–89 i 16 OECD-länder

ett högt skattetryck, är denna tillväxt enbart avhängig av oljeproduktionen – under de senaste åren har Norge mött växande svårigheter. Schweiz har en i förhållande till sitt skattetryck förhållandevis låg ekonomisk tillväxt. Det sammanhänger med den finansiella sektorns betydelse för Schweiz. Skulle utvecklingen i stället mätas med avseende på bruttonationalinkomst, skulle Schweiz position förbättras.

Detta samband är på intet sätt överraskande. Höga skatter har likartade effekter som höga tullar. De leder till ett ineffektivt

resursutnyttjande genom att pervertera sambandet mellan efterfrågan och produktionskostnader. Det är mer lönsamt för hjärnkirurgen att ta ledigt för att lägga betongplattor i sin trädgård än att operera hjärnor och använda inkomsten för att anlita en plattläggare. Skatteomläggningen 1990 och 1991 har endast marginellt ändrat på detta förhållande – även om en ändring i rätt riktning förvisso har skett.

I 1990 års långtidsutredning (LU) förs ett resonemang om de samhällsekonomiska skadeeffekterna av ett högt skattetryck. LU skriver: "Skatterna medför att

de priser på varor och tjänster som styr individers och företags beteende avviker från de priser som speglar samhällsliga knapphetsförhållanden. Det får till följd att fördelningen av resurser snedvrids i förhållande till den samhällsekonomiskt mest produktiva användningen. Det gäller t ex beslut om hur mycket och var man skall arbeta, avvägningen mellan sparande och konsumtion, konsumtionens sammansättning och investeringarnas omfattning och inriktning.”

LU redovisar också en katalog över problem som skatterna bidrar till att skapa:

- Välfärd förluster — det viktiga problemet
- Skatterna hämmar produktionen
- En sämre fungerande arbetsmarknad
- Inlåsnings av kapital
- Sparandet påverkas negativt

Detta är en god sammanfattning i punktform av problem, som alla är realiteter i den svenska ekonomin. Det LU kunde kritiseras för var inte analysen av det höga skattetryckets effekter utan för att varje analys av möjligheterna att sänka skattetrycket saknades.

LU refererar även en undersökning som indikerar, att den samhällsekonomiska kostnaden för att öka skatteinkomsterna med en krona är ca en krona. Det betyder, att för att det skall vara samhällsekonomiskt optimalt att öka den offentliga sektorns inkomster med en krona — för att kunna öka utgifterna lika mycket — så måste den samhällsekonomiska nyttan av det ökade offentliga tjänsteutbudet värderas till två kronor. Jag vågar hävda att så mycket sällan är fallet.

De snedvridningseffekter som skattetrycket skapar har successivt skapat och

cementerat allt påtagligare strukturella brister i den svenska ekonomin. Man skulle kunna säga, att vi har utvecklat ett strukturellt bytesbalansunderskott. Efter 1973 års oljekris har Sverige kunnat redovisa ett överskott i bytesbalansen endast vid två tillfällen.

Den offentliga sektorn

Det strukturella bytesbalansunderskottet sammanhänger med att vi kommit att få en allt för liten industriell sektor i förhållande till storleksordningen på vår import och vår konsumtion. Detta sammanhänger återigen med den offentliga sektorns utveckling. Mellan 1965 och 1988 ökade antalet sysselsatta inom den offentliga sektorn med ca 850 000 personer. Inom den privata sektorn minskade under samma period antal sysselsatta med närmare 200 000. Resurser har trängt ut från den privata sektorn till förmån för den offentliga.

Utvecklingen under 1980-talet har på intet sätt medverkat till en korrigerande av dessa strukturella brister. Devalveringarna 1981 och 1982, den internationella högkonjunkturen och 1986 års oljepris-sänkningar bidrog tvärt om till att vi inte tvingades angripa de strukturella problemen. Det gick att fortsätta ett tag till. I den s k tredje vägens ekonomiska politik talade visserligen regeringen om att hålla tillbaka den inhemska efterfrågan under det att den konkurrensutsatta sektorn skulle ges utrymme att expandera. Verkligheten blev emellertid en annan.

En vikande internationell konjunktur och ett försämrat kostnadsläge har lett till att dessa problem på nytt hunnit ikapp oss. Därför är det kris i Svensk ekonomi.